

Rede uitgesproken op 6 juli 2016 bij de herdenking van de Nederlandse Spanjestrijders

Sebastiaan Faber

Hoe weet je wie er aan de goede kant staat in een oorlog? Hoe en wanneer verdedig je iets waar je vast in gelooft? Wat doe je als je geconfronteerd wordt met een onrecht, ook al gebeurt dat aan de andere kant van de wereld?

Dit zijn de vragen honderden middelbare-schoolleraren in de Verenigde Staten stellen aan hun leerlingen als ze het hebben over de Spaanse Burgeroorlog. Het zijn de vragen die ten grondslag liggen aan de workshops die ik al zo'n acht jaar voor leraren help organiseren. Na afloop van die sessies zijn zij in staat om hun leerlingen te laten werken met bronnenmateriaal uit de oorlog, zoals bijvoorbeeld [de brief](#) die Chaim Katz, een jonge Joodse vrijwilliger uit New York, vanuit Spanje aan zijn moeder schreef in november 1937.

Lieve Ma,

Het is moeilijk om deze brief te schrijven, maar het moet gebeuren; Claire heeft me verteld dat je weet dat ik in Spanje ben. ... Ik ben hier naartoe gekomen omdat ik vond dat ik geen andere keus had. Je hoeft maar naar de situatie in de wereld te kijken. We maakten ons niet druk toen Mussolini aan de macht kwam in Italië. We vonden het niet leuk dat Hitler kanselier werd in Duitsland, maar wat konden wij daaraan doen? Hoewel we probeerden te helpen en met de Duitsers meeleeften, vonden we toch dat het hun probleem was en het ons niet aanging. ... [Maar] nu het fascisme naar de macht grijpt in zoveel andere landen ... zie je niet dat het ook *ons* probleem is ...? En dat wij joden de eerste zijn die de gevolgen ervan zullen ondervinden als het ook hier zijn intrede doet? ... In Spanje is het overduidelijk. ...

In de Verenigde Staten ben ik gelieerd aan de Archieven van de Abraham Lincoln Brigade, the Abraham Lincoln Brigade Archives, of kortweg [ALBA](#). Dit is een stichting die in 1979 is opgericht door een groep Spanjestrijders en academici met het doel om de nalatenschap van hun rol in de Spaanse burgeroorlog uit te dragen. Vanuit Amerika zijn bijna drieduizend vrijwilligers naar Spanje getrokken. Heel gauw al richtten de overlevenden een organisatie op die zij VALB noemden, Veterans of the Abraham Lincoln Brigade. Anders dan VALB, heeft ALBA voornamelijk educatieve doeleinden. Haar eerste belangrijke taak was het in leven roepen van een archief om al het materiaal over de Amerikaanse deelname in de Spaanse oorlog te bewaren en toegankelijk te maken voor onderzoek en onderwijs. Dit archief is nu in New York, in de bibliotheek van [NYU](#), en groeit nog met de dag.

Jarenlang heeft ALBA tentoonstellingen georganiseerd, boeken uitgegeven, en samen met VALB elk jaar twee grote reünie-bijeenkomsten gehouden in New York and in San Francisco, met bekende sprekers en musici zoals Susan Sarandon, Pete Seeger, en Harry Belafonte. Zo'n tien jaar geleden echter stonden we in ALBA voor een moeilijke beslissing. De Spanjestrijders waren al sinds jaar en dag het middelpunt van onze activiteiten, maar er waren er steeds minder, en er zou een moment komen dat er geen meer in leven zou zijn. Moesten wij ALBA dan ook maar laten verdwijnen? Wij hebben toen besloten dat de wisseling van generaties juist het tegenovergestelde betekende. Zonder de aanwezigheid van de

Spanjestrijders, vonden we, moesten wij, de jongere generaties, juist des te harder werken om hun verhaal in leven te houden.

Met dit idee zijn we in 2008 begonnen met workshops voor leraren geschiedenis, Engels en Spaans aan Amerikaanse middelbare scholen.

Waarom doen we dit?

De Spaanse burgeroorlog komt niet of nauwelijks aan bod in het middelbaar onderwijs. Wij vinden dat schandalig. En als ons gevraagd wordt *waarom* er meer aandacht zou moeten zijn voor dit onderwerp, hebben wij ons antwoord klaar. Er zijn, stellen wij, historische, praktische, en pedagogische redenen om het op de middelbare school uitgebreid over de oorlog in Spanje te hebben.

Historisch gezien is de Spaanse burgeroorlog een sleutelmoment in de 20ste-eeuwse geschiedenis. Zonder het conflict in Spanje is de Tweede Wereldoorlog eigenlijk niet te begrijpen. Maar de oorlog veroorzaakt bijvoorbeeld ook een enorme vluchtelingen crisis, die op zijn beurt aanleiding geeft tot het oprichten van vluchtelingenorganisaties die ook nu nog bestaan. Verder is het een keerpunt in de geschiedenis van de kunst en literatuur, denk alleen maar aan Orwell, Hemingway en Picasso. En ten derde is het een centraal hoofdstuk in de geschiedenis van de media: de geboorte van de moderne fotojournalistiek.

Praktisch gezien is het een onuitputtelijke bron van "vers" — dwz. relatief onbekend maar zeer tot de verbeelding sprekend — bronnenmateriaal: teksten en beelden die toegankelijk zijn voor leerlingen en hen in staat stellen belangrijke analytische vaardigheden en historisch inzicht te ontwikkelen. (Wij voorzien de leraren op de workshops van een zorgvuldig samengestelde [selectie bronnen](#).)

Pedagogisch gezien stelt de Spaanse burgeroorlog je als leraar in staat het over nog uiterst relevante vragen te hebben, zoals die waarmee ik mijn praatje opende: Hoe weet je wie er aan de goede kant staat in een oorlog? Hoe en wanneer verdedig je iets waar je vast in gelooft? Wat doe je als je geconfronteerd worden met een onrecht, ook al gebeurt dat aan de andere kant van de wereld? Maar ook: Hoe kan je beelden en woorden gebruiken om anderen ervan jouw standpunt te overtuigen? Hoe mobiliseer je de bevolking rond humanitaire of politieke doelen? Of: Onder wat voor maskers gaat het fascisme in onze tijd schuil?

Wat in ons werk deze ethische en politiek getinte vragen met de geschiedenis verbindt is de verdediging van de mensenrechten. Hoewel de Universele Verklaring natuurlijk van na de Tweede Wereldoorlog stamt, is de Spaanse burgeroorlog toch goed te begrijpen via een mensenrechten-perspectief, vooral met betrekking tot burgerslachtoffers en vluchtelingen. Het kader van de mensenrechten maakt het mogelijk duidelijke bruggen te slaan tussen de jaren dertig en de wereld van nu. *Human Rights Education* is bovendien een veld dat zich in de Verenigde Staten een groeiende belangstelling geniet, mede dankzij organisaties zoals [Facing History and Ourselves](#). Sinds een aantal jaar reikt ALBA, met steun van de Puffin Foundation, ook een jaarlijkse mensenrechtenprijs uit.

Hoe zien onze workshops er in de praktijk uit?

Ze duren meestal een hele dag. We verzamelen tussen de twaalf en vijfenzeventig leraren, de meeste waarvan geschiedenis of Spaans geven. Eerste houden we een paar korte lezingen, afgewisseld met filmclips, waarin de het verhaal en de context van de burgeroorlog kort uitleggen. We geven ook voorbeelden van goed bruikbare bronnen: brieven, toespraken, foto's, posters. Daarna gaan de leraren zelf aan de slag met dat materiaal om lessen te ontwerpen. Aan het eind van de dag gaan ze naar huis met iets waarmee ze bij wijze van spreken de volgende dag voor de klas zouden kunnen staan.

We organiseren zo'n zes tot acht van deze workshops per jaar, door het hele land, van New York to Oregon, van Ohio tot Illinois en Florida. Ik vind dit soort *professional development work* enorm bevredigend. De leraren verlaten onze workshops ook met hernieuwde passie en enthousiasme: we nemen hen serieus, respecteren hun ervaring en expertise, maar we stellen hen ook in staat om een dag lang bezig te zijn met een historische episode die ze niet of nauwelijks kenden, nieuwe ideeën op te doen en met collega's van gedachten te wisselen.

Een volgende stap voor ALBA is om deze workshops uit te breiden naar Spanje, waar —gek genoeg— de burgeroorlog ook maar nauwelijks aan bod komt in het middelbaar onderwijs. Volgens een opiniepeiling uit 2008 —die geciteerd wordt in het uitstekende boek over dit onderwerp van Fernando Hernández Sánchez, [El bulldozer negro del General Franco](#)— vond 58% van de ondervraagden dat het Franco regime zijn slechte maar ook zijn goede kanten had; 35% was het ermee eens dat er onder Franco “orde en vrede” heerste; 40% vond dat “beide kanten” evenveel schuld droegen aan het uitbreken van de oorlog en 36% dat beide zijden evenveel slachtoffers maakten. Maar liefst 69% verklaarde dat zij “weinig of geen” informatie over de burgeroorlog op school hadden ontvangen.

Cijfers als deze geven aan hoe groot de uitdaging is. Zelf ben ik er vast van overtuigd dat we in ons een uiterst zorgwekkend historisch moment bevinden en dat, juist op dit moment, het onderwijs een cruciaal front is in de strijd tegen nieuwe vormen van fascisme, onderdrukking en uitbuiting. (De opkomst van figuren als Wilders en Trump is, onder meer, een symptoom van een ernstig falen op educatief gebied.) Onze leraren staan in de loopgraven. Ze verdienen al onze steun.

Dank u wel.